

ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการกระทำเพื่อป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมาย

ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 68¹

ร้อยตำรวจโทศักดิ์ชัย พรหมอุบล²

การศึกษาเรื่องปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการกระทำเพื่อป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมาย ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 68 มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความหมาย ประวัติความเป็นมา วิวัฒนาการ แนวคิด และทฤษฎีเกี่ยวกับการกระทำเพื่อป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมาย โดยการกระทำป้องกันโดยชอบ หมายถึงการกระทำป้องกันตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 68 แห่งประมวลกฎหมายอาญา ในการป้องกันตนเอง ที่กฎหมายรับรองว่าบุคคลสามารถป้องกันตนเองได้โดยไม่เป็นการกระทำที่ผิดกฎหมาย เป็นสิทธิที่ไม่ให้บุคคลใดมารุกล้ำล่วงเกิน และเป็นการป้องกันที่ไม่กระทบกระเทือนผลประโยชน์ของสังคม ทั้งนี้ การป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมายมีแนวคิดเบื้องหลังคือ “ธรรมะไม่จำเป็นต้องยอมอ่อนข้อต่อธรรม” โดยมีความคิดทางกฎหมายสองประการคือ อำนาจในการคุ้มครองตนเอง จากคำว่า “เพื่อป้องกันสิทธิของตน” และหน้าที่ในการรักษากฎหมาย จากคำว่า “เพื่อป้องกันสิทธิของผู้อื่น”

การกระทำป้องกันตนเองมีประวัติเริ่มต้นมาตั้งแต่ยุคโรมัน โดย Cicero ซึ่งได้รับอิทธิพลจากจริตรของกรีกที่เห็นว่า การป้องกันตนเองเป็นหนึ่งในหลักกฎหมายธรรมชาติ (droit naturel) สำหรับประเทศไทย วิวัฒนาการของการกระทำป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมาย เริ่มมีมาตั้งแต่กฎหมายตราสามดวง จนกระทั่งในปัจจุบันบัญญัติอยู่ในมาตรา 68 แห่งประมวลกฎหมายอาญา ความว่า “ผู้ใดจำเป็นต้องกระทำการใด เพื่อป้องกันสิทธิของตนหรือของผู้อื่น ให้พ้นจากภัยอันตรายซึ่งเกิดจากการประทุษร้ายอันละเมิดต่อกฎหมาย และเป็นภัยอันตรายที่ใกล้จะถึง ถ้าได้กระทำพอสมควรแก่เหตุ การกระทำนั้นเป็นการป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมาย ผู้นั้นไม่มีความผิด” โดยมีแนวคิดที่สำคัญคือ ในการดำเนินชีวิตในสังคมนั้นเจ้าหน้าที่ตำรวจไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่และรักษาสิทธิ ชีวิต ร่างกาย และทรัพย์สินให้แก่ทุกคนในสังคมได้อย่างทั่วถึงเนื่องจากจำนวนเจ้าหน้าที่ตำรวจเทียบเป็นสัดส่วนกับประชาชนในเขตพื้นที่รับผิดชอบนั้นมีความไม่สอดคล้องต้องกันอย่างมาก ประชาชนมีปริมาณจำนวนหนาแน่น โดยเฉพาะสังคมในเมือง ขณะที่กำลังพลของเจ้าหน้าที่ตำรวจมีไม่เพียงพอไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่รักษาสิทธิให้แก่ประชาชนในด้านชีวิต ร่างกาย และทรัพย์สิน หรือยับยั้งเหตุร้าย ที่เกิดขึ้นกับประชาชนได้ทันทั่วทั้งที่ ประชาชน จึงควรมีอำนาจโดยชอบธรรมไว้ป้องกันตนเอง

¹ บทความนี้ เรียบเรียงจากการค้นคว้าอิสระ เรื่อง ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการกระทำเพื่อป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมาย ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 68 โดยมีอาจารย์ที่ปรึกษาคือรองศาสตราจารย์พิมพ์ใจ รื่นเรือง และคณะกรรมการสอบคือ รองศาสตราจารย์อุพร วงศ์ทองสรรค์ และรองศาสตราจารย์ประเทือง ธนียผล

² นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต (ฟั่งงา) คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

เมื่อเกิดอันละเมิดต่อชีวิต ร่างกายของตนเองรวมถึง ครอบครัวและทรัพย์สิน แต่อย่างไรก็ดีการใช้สิทธิป้องกันนั้นต้องเป็นไปตามที่กฎหมายกำหนด เงื่อนไขหรือขอบเขตแห่งการใช้สิทธิดังกล่าวด้วย

จากการศึกษาทำให้ทราบว่า การกระทำเพื่อป้องกัน โดยชอบด้วยกฎหมายตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 68 ยังไม่ชัดเจน ไม่ครอบคลุมหลายประการสรุปได้ดังนี้

ปัญหาประการแรก ปัญหาเกี่ยวกับขอบเขตและข้อจำกัดของการใช้สิทธิป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมาย มาตรา 68 แห่งประมวลกฎหมายอาญา ได้กำหนดขอบเขตของการใช้สิทธิป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมายได้ในกรณีที่กระทำเพื่อป้องกันสิทธิของตนและผู้อื่นให้พ้นอันตรายซึ่งเกิดจากการประทุษร้ายอันละเมิดต่อกฎหมาย

อย่างไรก็ตาม บทบัญญัติข้างต้นมิได้อธิบายว่า การกระทำเพื่อป้องกันสิทธิของตนและผู้อื่นอันเกิดจากการละเมิดกฎหมายนั้น มีขอบเขตถึงเรื่องใดบ้าง นอกจากการกำหนดข้อจำกัดของการใช้สิทธิในการป้องกันตัวเองไว้เพียงการได้กระทำพอสมควรแก่เหตุ เท่านั้น แต่มิได้มีการบัญญัติข้อจำกัดในกรณีอื่นใดเพื่อให้กฎหมายมีความชัดเจน การไม่กำหนดขอบเขตของการกระทำเพื่อป้องกันสิทธิที่ชัดเจน ก่อให้เกิดความเข้าใจผิดสำหรับการกระทำเพื่อป้องกัน และอาจส่งผลทำให้ผู้กระทำป้องกันได้กระทำป้องกันที่เกินกว่าเหตุจนนำมาซึ่งการถูกศาลมีคำพิพากษาให้จำคุกได้ ซึ่งมีตัวอย่างให้เห็นมากมายหลายคดี โดยคดีหนึ่งที่เป็นที่สนใจของประชาชนเป็นอย่างมาก คือ วิศวกรที่ก่อเหตุยิงวัยรุ่นชายรายหนึ่งที่เข้าล้อมรถโดยมุ่งหวังจะทำร้ายร่างกาย นอกจากนี้ภายในรถยังมีภรรยาและมารดานั่งอยู่ด้วย ซึ่งในคดีนี้ ศาลชั้นต้นไม่เชื่อว่า การกระทำของจำเลยเป็นการป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมาย จึงพิพากษาให้จำเลยมีความผิดฐานฆ่าผู้อื่นโดยเจตนา ต้องระวางโทษจำคุก 15 ปี แม้จะลดโทษให้เหลือหนึ่งในสาม เหลือโทษจำคุก 10 ปี เช่นเดียวกับศาลอุทธรณ์ที่ยืนตามศาลชั้นต้น ต่อมา ศาลฎีกามีคำพิพากษาแก้เป็นจำเลยมีความผิดฐานฆ่าผู้อื่นโดยป้องกันเกินสมควรแก่เหตุ ต้องระวางโทษจำคุก 5 ปี ลดโทษหนึ่งในสาม จึงรอลงโทษไว้ 3 ปี คำนวณความประพฤติ 2 ปี รายงานตัวต่อพนักงานคุมประพฤติทุก 3 เดือน และให้จำเลยไปเข้ารับการฝึกอบรมที่เกี่ยวกับการระับควบคุมอารมณ์ที่เกิดจากการใช้รถใช้ถนนและให้ทำกิจกรรมบริการสังคมหรือสาธารณประโยชน์เป็นเวลา 30 ชั่วโมง เป็นต้น

ผู้ศึกษาจึงเห็นว่า ควรนำบทกฎหมายของสาธารณรัฐสิงคโปร์มาปรับใช้ในกฎหมายไทยในสองประเด็นคือ ประเด็นแรก สิทธิในการป้องกันตนเองจะหยุดลงทันทีที่มีโอกาสขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานผู้บังคับใช้กฎหมายไทย และประเด็นที่สอง สิทธิในการป้องกันตัวเอง จะใช้บังคับการกระทำของเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ได้กระทำการตามหน้าที่โดยชอบด้วยกฎหมายมิได้ อันหมายถึง หากการกระทำของเจ้าหน้าที่รัฐไม่ชอบด้วยกฎหมาย เช่น มีการกักขังเพื่อทรมาน ประดิษฐ์ที่โหดร้าย หรือย่ำยีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ผู้ป้องกันสามารถกระทำการป้องกันตัวเองเพื่อให้รอดพ้นจากสภาวะการดังกล่าวได้ จึงควรมีกาหนดขอบเขตของการใช้สิทธิป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมายให้การใช้สิทธิป้องกันตัวเองโดยชอบด้วยกฎหมายสิ้นสุดลงเมื่อมีโอกาสอันสมควรที่จะขอความช่วยเหลือจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ และผู้ป้องกันไม่อาจ

อ้างสิทธิป้องกันตัวเองได้กรณีที่เป็นการกระทำของรัฐหรือเป็นคำสั่งของเจ้าหน้าที่รัฐซึ่งได้กระทำตามหน้าที่และโดยชอบด้วยกฎหมายด้วย

ปัญหาประการที่สอง ปัญหาเกี่ยวกับจุดเริ่มต้นและความต่อเนื่องของสิทธิในการป้องกันชีวิตและร่างกาย มาตรา 68 แห่งประมวลกฎหมายอาญาได้กำหนดให้จุดเริ่มต้นของสิทธิในการป้องกันชีวิตและร่างกายไว้คือ เมื่อภัยอันตรายใกล้จะถึง แต่ไม่ได้ให้ความชัดเจนเกี่ยวกับความต่อเนื่องของสิทธิดังกล่าวว่าจะดำเนินไปถึงเมื่อใด การไม่มีการกำหนดจุดเริ่มต้นของสิทธิรวมถึงความต่อเนื่องของสิทธิเอาไว้ อาจก่อให้เกิดการตีความ และผู้ป้องกันเข้าใจผิดในสาระสำคัญของกฎหมาย และอาจส่งผลให้การกระทำของผู้ป้องกัน เป็นการกระทำป้องกันที่เกินกว่าเหตุได้ ดังเช่นกรณีของผู้ร้ายจำนวน 4 คน ได้บุกเข้าปล้นร้านทอง แม้ผู้ร้ายจะหนีออกจากร้านไปแล้วแต่เจ้าของร้านยังคงยิงปืนเข้าใส่ผู้ร้าย ส่งผลทำให้ผู้ก่อเหตุเสียชีวิตหนึ่งรายและได้รับบาดเจ็บอีกหนึ่งราย จนเป็นที่ถกเถียงกันว่า การกระทำของเจ้าของร้านทองนั้น เป็นการกระทำป้องกันที่พอสมควรแก่เหตุ หรือเป็นการกระทำป้องกันที่เกินกว่าเหตุ

ผู้ศึกษาจึงเห็นว่า ควรมีการบัญญัติเกี่ยวกับจุดเริ่มต้นและความต่อเนื่องของสิทธิในการป้องกันตัวเองของบุคคล โดยสิทธิดังกล่าวเริ่มต้นเมื่อ (ก) มีเหตุอันควรเชื่อได้ว่ามีภัยอันตรายใกล้จะถึงต่อร่างกายใกล้จะถึงไม่ว่าของตนเองหรือของบุคคลอื่น โดยหมายรวมถึง มีการพยายามหรือขู่จะกระทำความผิด และ(ข) สิทธิในการป้องกันตัวของบุคคลจะดำเนินต่อไปเพียงเท่าที่ความเชื่อว่ามีภัยอันตรายที่ใกล้จะถึงนั้น ยังคงมีอยู่ แต่หากพ้นจากภัยอันตรายที่ใกล้จะถึงนั้นแล้ว ย่อมไม่อาจอ้างเหตุของการกระทำป้องกันตามมาตรา 68 แห่งประมวลกฎหมายอาญานี้ได้

ปัญหาประการสุดท้าย ปัญหาเกี่ยวกับ จุดเริ่มต้นและความต่อเนื่องของสิทธิในการป้องกันทรัพย์สิน มาตรา 68 แห่งประมวลกฎหมายอาญาของไทย พบว่า มิได้มีการแบ่งการกระทำป้องกันเกี่ยวกับชีวิตและร่างกายออกจากสิทธิในการกระทำป้องกันเกี่ยวกับทรัพย์สินอย่างชัดเจนแต่ประการใด ทำให้มีข้อพิจารณาเกี่ยวกับจุดเริ่มต้นและความต่อเนื่องของสิทธิในการป้องกันทรัพย์สิน โดยเฉพาะเมื่อมีการบุกรุกเข้าที่พักอาศัย ของผู้กระทำการป้องกันด้วย จึงมีข้อพิจารณาว่า สิทธิในการป้องกันทรัพย์สินนั้นมีจุดเริ่มต้นและดำเนินต่อไปถึงเมื่อใด

ผู้ศึกษาจึงเห็นว่าควรมีการกำหนดสิทธิในการป้องกันทรัพย์สิน ควรเริ่มเมื่อผู้ป้องกันมีเหตุอันควรเชื่อได้ว่ามีอันตรายต่อทรัพย์สิน ทั้งของตนเองหรือของบุคคลอื่น อันเกิดจากการกระทำความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สิน ได้แก่ ความผิดฐานลักทรัพย์ ปล้นทรัพย์ บุกกรุก หรือการพยายามกระทำความผิดนั้น และสิทธิในการป้องกันทรัพย์สินจะดำเนินต่อไปจนกระทั่ง (ก) ผู้กระทำความผิดได้ล่าถอยไปพร้อมกับทรัพย์สิน (ข) เจ้าของทรัพย์สินได้รับความช่วยเหลือจากรัฐหรือ (ค) เจ้าของทรัพย์สินได้รับทรัพย์สินคืน และสิทธิในการป้องกันทรัพย์สินต่อการลักทรัพย์ยังคงดำเนินต่อไปตราบเท่าที่ยังเห็นว่าผู้กระทำความผิดอาจก่อให้เกิดหรือพยายามให้บุคคลถึงแก่ความตายหรือได้รับบาดเจ็บได้ ก็จะทำให้หลักเกณฑ์เกี่ยวกับการกระทำเพื่อป้องกันตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 68 ของไทยมีผลบังคับใช้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการกระทำป้องกัน โดยชอบด้วยกฎหมาย ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 68 ผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

ผู้ศึกษาขอเสนอให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมมาตรา 68 แห่งประมวลกฎหมายอาญา จากเดิมที่บัญญัติไว้ว่า มาตรา 68 ผู้ใดจำต้องกระทำการใดเพื่อป้องกันสิทธิของตนหรือของผู้อื่นให้พ้นอันตรายซึ่งเกิดจากการประทุษร้ายอันละเมิดต่อกฎหมาย และเป็นอันตรายที่ใกล้จะถึง ถ้าได้กระทำพอสมควรแก่เหตุ การกระทำนั้นเป็นการกระทำโดยชอบด้วยกฎหมาย ผู้นั้นไม่มีความผิด

โดยใช้ถ้อยคำต่อไปนี้แทน

มาตรา 68 ผู้ใดจำต้องกระทำการใดเพื่อป้องกัน ชีวิต ร่างกาย ทรัพย์สิน เสรีภาพ หรือสิทธิของตน หรือของผู้อื่นให้พ้นอันตรายซึ่งเกิดจากการประทุษร้ายอันละเมิดต่อกฎหมาย และเป็นอันตรายที่ใกล้จะถึง ถ้าได้กระทำพอสมควรแก่เหตุ การกระทำนั้นเป็นการกระทำโดยชอบด้วยกฎหมาย ผู้นั้นไม่มีความผิด

การกระทำเพื่อป้องกันจะเริ่มขึ้นเมื่ออันตรายที่ใกล้จะถึง และจะหยุดลง เมื่อมีโอกาสขอความช่วยเหลือจากเจ้าหน้าที่ หรือพ้นจากอันตรายที่ใกล้จะถึงนั้นแล้ว

การใช้สิทธิในการกระทำเพื่อป้องกันจนเป็นเหตุให้ผู้ละเมิดถึงแก่ชีวิต ต้องเป็นกรณีที่ผู้กระทำป้องกันมิเหตุอันสมควรเชื่อว่า หากไม่กระทำดังกล่าวจะมีผลทำให้ฝ่าย ผู้ป้องกันได้รับอันตรายถึงแก่ชีวิต หรือได้รับอันตรายสาหัส หรือถูกข่มขืนกระทำชำเรา หรือถูกกระทำทรมาน กระทำการที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือย่ำยีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ หรือทำให้สูญหาย โดยไม่มีโอกาสขอความช่วยเหลือจากรัฐ

การกระทำเพื่อป้องกันตามวรรคหนึ่ง ไม่สามารถนำมาใช้กับการกระทำของเจ้าพนักงานที่ได้กระทำตามหน้าที่โดยชอบด้วยกฎหมาย

สิทธิในการกระทำป้องกันทรัพย์สิน จะเริ่มขึ้นเมื่ออันตรายใกล้จะถึง และจะหยุดลง เมื่อผู้กระทำป้องกันได้รับความช่วยเหลือจากรัฐ หรือได้รับทรัพย์สินคืน

การตรากฎหมายที่เพิ่มขึ้นดังกล่าวจะทำให้การกระทำป้องกัน ตามมาตรา 68 แห่งประมวลกฎหมายอาญา มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น และลดปัญหาการตีความผิดจนนำไปสู่การกระทำป้องกันที่เกินกว่าเหตุ ส่งผลทำให้ผู้ที่ถูกกระทำละเมิดต้องถูกดำเนินคดี และมีประวัติอาชญากรรมติดตัวในที่สุด

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

เกียรติขจร วัฒนสวัสดิ์. คำอธิบายกฎหมายอาญา ภาค 1. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์กรุงสยามพับลิชชิง, 2562.

คณิต ฌ นคร. กฎหมายอาญา ภาคทั่วไป. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : บริษัท สำนักพิมพ์วิญญูชน จำกัด, 2547.

ทวีเกียรติ มินะกนิษฐ. กฎหมายอาญา หลักและปัญหา. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2549.

ธีรศักดิ์ คงเทพ. การป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมาย. ผลงานส่วนบุคคลหลักสูตร ผู้พิพากษาผู้บริหารศาล
ชั้นต้น, 2555.

นรินทร์ มั่นจิตร. กรอบการใช้อำนาจอรัฐตามมาตรา 83 กับ การป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมาย : กรณีการใช้
กำลังจับกุมก่อให้เกิดการตาย. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2548.
บุรพา บุญริ้ว. ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการใช้อาวุธปืนยิงเพื่อป้องกัน. สารนิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต
มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต, 2559.

ปกป้อง ศรีสนิท. กฎหมายอาญาชั้นสูง. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2563.

ศูนย์ข้อมูลกฎหมายกลาง สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา. 200 ปี กฎหมายตราสามดวง. กรุงเทพฯ :
สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, 2547.

หยุด แสงอุทัย. กฎหมายอาญา ภาค 1. พิมพ์ครั้งที่ 21. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
2556.

อุททิศ แสงโกสีก. กฎหมายอาญา ภาค 1. กรุงเทพฯ : ศูนย์บริการเอกสารและวิชาการกองวิชาการ กรม
อัยการ, 2524.

อภิวัฒน์ กาญจนศักดิ์. ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับการป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมาย. การค้นคว้าอิสระนิติ
ศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2562.

เอกพล ปริมา. การป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมาย : ศึกษาเฉพาะกรณีการกระทำไว้เพื่อเป็นการป้องกัน
ภัยอันตรายไว้ล่วงหน้า. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2542.

ภาษาต่างประเทศ

Andersen. **Egypt : Legitimate Defense**. [Online]. available URL: <https://www.mondaq.com/trials-appeals-compensation/1204910/legitimate-defense>. 2023 (April,2).

Seoul Law Group. **Justified self-defense in korea : But he hit me first ! Why can't I hit him too?**.
[Online]. available URL: <https://seoulawgroup.com/justified-self-defense-in-korea/2023>
(April,20).

Singapore Legal Advice. **Using Your Right to Self-Defence When Attacked in Singapore**. [Online].
available URL: <https://singaporelegaladvice.com/law-articles/what-can-i-do-to-protect-myself-in-self-defence-in-singapore/2023> (April,20).

The People's Law Dictionary. **Self-Defense**. [Online], available URL:
<https://dictionary.law.com/default.aspx?selected=1909>. 2023 (April,2).

United Legal. **Everything you Need to know About The Self Defence Law in Australia.** [Online].

available URL: <https://www.unitedlegal.com.au/criminal-defence-lawyers-canberra/everything-you-need-to-know-about-the-self-defence-law-in-australia/2023> (April, 20).